

ШКІЛЬНИЙ БУЛІНГ ЯК РІЗНОВИД ДИСКРИМІНАЦІЇ

Кошельник К. С., Барс О. М.

Криворізький державний педагогічний університет,

kristina.koshelnik@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та вікової психології Макаренко Н. М.

Вступ. Метою даної статті є розкриття та дослідження такого явища як булінг у школі. Булінг – термін новий в житті сучасної людини, чого не можна сказати про саме явище. Явище булінгу є достатньо давнім, проте в Україні ця тема є недостатньо вивченою. Наразі інтерес до неї активно зростає.

Основний матеріал. Публікації щодо теми шкільного цькування з'явилися досить давно. Ще у 1905 році французький вчений К.Дьюкс в одній із своїх праць почав досліджувати даний феномен. А вже першими, хто систематично вивчили цю проблему, стали скандинавські науковці, а саме: Д. Ольвеус, П. І. Хайнеманн, А. Пікас, Є. Роланд. Згодом інтерес до цього питання з'явився і серед британських дослідників В. Т. Ортона, Д. А. Лейна, Д. П. Таттума, Є. Мунте [1].

Якщо ми хочемо краще зрозуміти таке явище як булінг (цькування), а також зуміти розпізнати його, припинити і запобігти його повторення, необхідно визначити загальні терміни.

Англійське слово булінг (bullying, від bully-хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) визначається як утиски, дискримінація, мобінг (переважно групові форми утиску дитини), булінг. Останній термін використовується в спеціальній літературі найчастіше.

На думку російського соціолога І.М.Кона, булінг – це залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі. І. Кон також зазначає, що за останні 20 років “булінг” став міжнародним соціально-психологічним і

педагогічним терміном, який означає складну сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем [2, с.15].

Д. Лейн і Е. Міллер асоціюють цей термін з цькуванням і визначають булінг як тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, фізичного і (або) психічного, з боку однієї дитини або групи дітей до іншої дитини (інших дітей).

Норвезький психолог Дан Ольвеус, досліджуючи проблему булінгу в школі, дає таке визначення: «Знущання над індивідом означає що він або вона неодноразово і протягом часу піддається негативним діям з боку одного або кількох інших осіб, і при цьому він або вона відчуває труднощі самозахисту» [3].

Булінг може приймати безліч форм. Дан Ольвеус, автор книги «Булінг у школі: що ми знаємо і що можемо зробити?», виокремлює наступні види булінгу: вербальний булінг, що включає принизливі коментарі і погані імена (клички); булінг соціальним винятком або ізоляцією; фізичні знущання, такі як удари, стусани, поштовхи, харкання; знущання брехнею або брехливими чутками; відбирання грошей або інших речей, їх псування тими, хто знущається; загрози або примус виконувати будь-які дії; расистський булінг; сексуальний булінг [3].

Як зазначає П. Рандолл, є очевидним, що жодна дитина не народжується з якимось особливим геном булінгу, який чекає на сприятливі обставини, щоб розпочати свою руйнівну дію. Більшість розуміє, що людина, яка поводить себе подібним способом є продуктом складних соціальних процесів, які через недосконале навчання і виховання, створюють антисоціальну особистість, схильну до агресивного маніпулювання іншими людьми, як правило, слабшими. До тих пір, поки моделі соціалізації (у тому числі й гендерної) будуть недосконалими, невідповідними розвитку сучасного суспільства, будуть виховуватися люди, які ставатимуть ініціаторами булінгу у школі, на робочому місці, в сім'ї [4, с. 73]. Досліджували означений феномен також викладачі кафедри загальної та вікової психології Криворізького педагогічного університету Н.М.Токарева, Н.М.Макаренко [5].

Для того, щоб розробити та запровадити ефективні соціально-педагогічні технології профілактики булінгу, важливим є всебічне вивчення факторів, через які виникає явище булінгу. Так, Д. Лейн запропонував концепцію комплексної, одночасної дії чотирьох основних факторів, які обумовлюють явище булінгу: поточна поведінка між жертвою та агресором – дозволяє спрогнозувати їх відносини в майбутньому; стиль поведінки, якому надається перевага пов'язаний з особливостями особистості; багаторазовий стрес, обтяження різними соціальними, сімейними, освітніми та медичними проблемами; безпорадна або хибна позиція школи [1].

За даними Дана Ольвеуса приблизно 16% дівчаток і 17,5% хлопчиків у всіх розвинених країнах світу два-три рази на місяць стають жертвами булінгу незалежно від того, в якій школі вони вчаться: в елітній або в бюджетній в соціально-неблагополучному районі. Дані майже повністю збігаються для різних країн [3].

Під час студентської практики в одній із загальноосвітніх шкіл Кривого Рогу ми провели дослідження серед учнів різних вікових категорій (від 14 до 16 років) з метою виявити:

- чи знають діти, що таке булінг (цькування)?
- чи були вони свідками або жертвами булінгу?
- з якими приниженнями вони стикаються в школі?
- причини агресії, через які деякі учні стають жертвами знущань з боку інших школярів?

Діагностика була проведена за допомогою авторської анкети. У свою чергу анкета була анонімною, що дозволило отримати швидкі результати дослідження і максимально чесні відповіді. Загальна вибірка - 31 особа.

За результатами дослідження було виявлено, що:

- 96,7%, тобто 30 осіб, мають уявлення про поняття булінгу, що свідчить про те, що учні або цікавляться цим явищем, або стикалися з ним раніше.
- 29%, тобто 9 осіб, хоча б раз у житті були свідками явища булінгу, 19,3% (6 осіб) - були жертвами булінгу, 38,7% (12 осіб) - ніколи не були ні

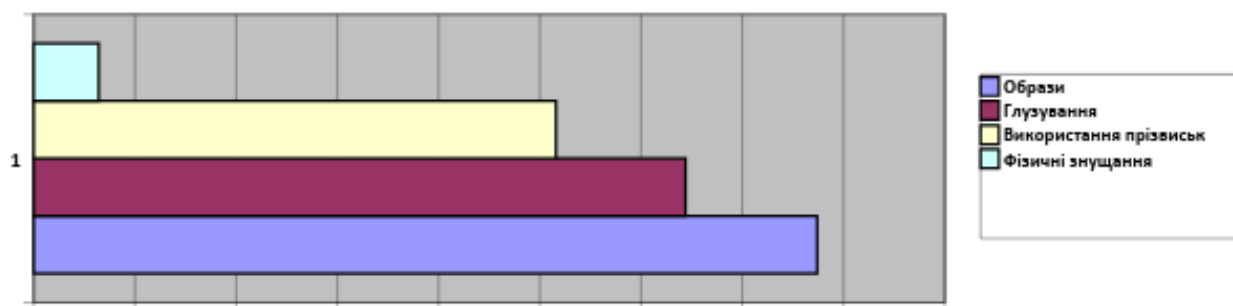
свідками, ні жертвами булінгу, а 12,9% (4 особи) - були і свідками і жертвами явища булінгу.

- На питання щодо форм булінгу, при діагностиці ми виділили такі основні форми: образи, глузування, використання прізвиськ, побиття (штовхання тощо). Ми отримали наступні результати:

38,7 % (12 осіб) - хоча б раз у житті стикалися с образами;

32,2% (10 осіб) - з глузуваннями; 25,8% (8 осіб) - з прізвиськами ;

3,2% (1 особа) - переживала фізичні знущання.

Рис. 1. Найрозповсюдженіші форми булінгу у сучасній школі

На питання щодо основних причин виникнення булінгу з боку інших школярів отримали такі відповіді 20 опитаних: 35% (7 осіб) відзначили за причину зовнішній вигляд учня; 25% (5 осіб) - поведінку учня; 5% (1 особа) - національність учня; 35% (7 осіб) основною причиною вважають те, що учень не може за себе заступитися.

Існує міф, що викликати тривожність у членів педагогічного колективу повинні тільки випадки фізичного насилля. Вважається, що вчитель не має можливості займатися всіма непорозуміннями (сутичками, конфліктами, образами тощо), які трапляються між учнями. Зрештою, діти повинні навчитися справлятися з такими проблемами самостійно; тільки у випадках серйозного фізичного насилля дорослі повинні втручатися. За даними Дана Ольвеуса, фізичне насилля стає причиною підліткового суїциду найрідше, ніж психологічне. На першому місці стоїть словесне цькування - образи, злі жарти, глузування тощо; на другому місці - бойкот, на третьому місці - фізичні знущання [3]. Наші результати цілком збігаються з результатами попередніх досліджень: фізичні знущання, згідно відповідей, зустрічаються найрідше

(всього 1 особа із 31 опитаного), чого не можна сказати про інші форми булінгу. Крім проведеного анкетування, в нас відбулася бесіда з психологом школи, де ми проходили студентську практику. За допомогою цієї бесіди ми зрозуміли, що адміністрація школи цікавиться всіма проблемами, з якими стикаються учні всіх вікових категорій, у тому числі і проблемою цькування.

Висновок. Отже, при дослідженні явища шкільного булінгу було виявлено, що проблема цькування дійсно існує серед підлітків. В нашій статті ми намагалися висвітлити природу зародження такого поняття як булінг, його види та актуальність в Україні. На даний момент в нашій країні існує закон про булінг, який вводить адміністративну відповідальність. Проте ми не знаємо чи попередній досвід вплинув на вивчення цієї проблеми, але сподіваємося, що ми змогли зробити внесок для майбутніх досліджень з цього питання.

Література:

1. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг) [Електронний ресурс]. *Детская и подростковая психотерапия* / [под ред. Д. Лейна и Э. Миллера]. СПб.: Питер, 2001. 26с. Режим доступу: <http://www.zipsites.ru/psy/psylib/info.php?p=414>. Заголовок з екрану.
2. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться? *Семья и школа*, 2006. С. 15-18.
3. Дан Ольвеус "Буллинг в школе. Что мы знаем и что мы можем сделать" *Норвегия* 1993 р.
4. Randall P. *Bullying in Adulthood: Assessing the Bullies and Their Victims* / P. Randall. Florence, KY, USA: Brunner-Routledge, 2001. Режим доступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591>
5. Токарева Н.М., Шамне А.В., Макаренко Н.М. *Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу*. Кривий Ріг: ТОВ «Інтерсервіс», 2014. 312с.